

UČENCI, ZAKAJ VENDAR NE ZNATE SPOŠTOVATI NARAVE?!

PEČAVAR ŽIVA

Center šolskih in obšolskih dejavnosti, dom Čebelica
zivapec@hotmail.com

IZVLEČEK

V tem prispevku bom poskusila utemeljiti, zakaj verjamem, da je vzgoja tisto primarno sredstvo, preko katerega lahko dosežemo večje razumevanje in s tem spoštovanje narave, ter zakaj menim, da je šola v naravi idealno okolje za dosego tega cilja.

KLJUČNE BESEDE: ekološka vzgoja, dejavnosti v naravi, vrednote

Mar ni neka oblika zgornjega vprašanja pogosto v naših mislih, kadar opazujemo otroke, kako lomijo veje, trgajo pajkom noge ali odmetavajo papirčke po travniku? Pa so navodila, kako naj bi pravilno ravnali, dovolj? Kje naš sistem zataji, da je toliko ljudi, tako otrok kot odraslih, ki jim ni mar? Kako smo lahko pustili, da je prišlo do tega, da je uničevanje okolja vsakdanja realnost? Kaj smo že uspeli in kaj lahko še storimo mi kot učitelji, vzgojitelji, starši, da bo otrokom sedaj, ali pa ko bodo starejši, spoštljiv odnos do narave nekaj samoumevnega?

Pri delu z otroki v CŠOD, pri tabornikih, na taborih, pa tudi v podaljšanem bivanju, je bil vedno eden od mojih glavnih ciljev ta, da naredim vse, kar je v moji moči, da otrokom približam naravo, da jim jo prikažem kot nekaj zabavnega, prijetnega, kot prostor, v katerem se lahko dobro počutijo in ki je zato ena "kul" stvar, ki se jo splača imeti in jo kdaj obiskati. To poskušam vplesti v vse, kar delam z otroki, in seveda se pri tem vedno poraja vprašanje, katere prijeme uporabiti, kako otroke motivirati in kako to časovno uskladiti z ostalimi cilji, ki jih poskušam doseči.

Mnogo naravoslovcev, ki so zelo povezani z naravo (in se pogosto ukvarjajo s prenašanjem svojega znanja in povezanosti na druge), se strinja, da pomanjkanje interakcije z naravo in posledično pomanjkljivo znanje o njej vodita k temu, da posameznik narave ne razume, je ne ceni in mu je zanjo navsezadnje vseeno. Ameriški naravoslovec in pedagog Jon Young, soustanovitelj Wilderness Awareness School ['šola' za razumevanje narave], verjame, da lahko ustavimo uničevanje naravnega okolja, ki smo mu priča, le tako, da ljudem omogočimo in pomagamo, da s tem okoljem vzpostavijo nek osebni odnos. Young pravi:

"Ena od najpomembnejših sestavin tega, da smo v harmoniji z naravnim svetom, je dobro razumevanje in cenjenje narave, in le to spodbuja zmožnost reševanja trenutnih okoljskih problemov preko skrbi za okolje ... To je samoumevno ljudem, ki imajo znanje o naravi in ki so z njo močno povezani." (Young, 2001)

A kako naj dosežemo to povezanost? Pri odraslih je večinoma že prepozno – če se narave niso naučili ceniti do sedaj, jih bomo tudi mi težko prepričali o nasprotnem. Tudi pri otrocih bomo le malo uspešni, če bodo naše orodje pridige in moraliziranje, kako in zakaj se morajo obnašati do narave. Želja po skrbi za okolje mora priti iz njih, naša naloga je, da jih usmerjamo in da jih pripeljemo do tega, da bodo z naravo vzpostavili pozitiven odnos, zaradi katerega si bodo zanjo želeli skrbeti.

Edini način, da bodo otroci začutili povezanost z naravo, je ta, da bodo v njej preživeli veliko časa. Včasih, ne tako dolgo nazaj, je bilo to za večino samoumevno, danes pa žal ni več tako. Otrokovno igro v naravi preprečujejo glasbene in jezikovne šole, treningi, računalniki in televizija, domače naloge, naveličanost, prenasičenost in ne nazadnje strah staršev in s tem tudi otrok, ker strah je pač nalezljiv: "Ne moreš iti v gozd, ti bo kdo kaj naredil. Izgubil se boš. Dobil boš klopa. V gozdu so kače. Padel boš in se poškodoval. Umazal se boš." Tudi če otrok uspe izbojevati izlet, ti strahovi ostanejo z njim in ne more uživati tako sproščeno, kot bi sicer, če bi čutil podporo in navdušenje ljudi okoli sebe.

Naša naloga je otrokom dati možnosti naravo raziskovati, se v njej igrati in počutiti varne. Več časa, kot ga bodo v naravi preživeli, bolj jo bodo poznali, bolj jo bodo razumeli in raje jo bodo imeli. V otrocih, še posebej tistih mlajših, so še vedno prisotni začudenje, navdušenje, občudovanje. Zaradi vsega, s čimer so obkroženi, so ta občutja morda nekoliko otopela, a z nekaj truda jim lahko pomagamo, da jih spet najdejo, in mislim, da je narava najlažja in najučinkovitejša pot do tega. Primer za to je bil hiperaktiven petletnik na taboru, ki ni mogel biti pri miru več kot tri minute, a je neko dopoldne dve uri negibno opazoval žabo na štoru. Tista žaba je sicer nekoliko kasneje skrivnostno našla pot v našo pisarno, kar pa dejstva, da je otroka očarala, ne spremeni, ampak le potrdi.

Otroci nam pri tem, da jih navdušimo za naravo in jih v njej zaposlimo, pomagajo – zelo enostavno jih je motivirati in navdušiti za igro v naravi in opazovanje živega sveta, le čas si moramo vzeti za to, da jih vključimo in pritegnemo. Sami tega pogosto zaradi otopelosti niso več sposobni, moramo jih voditi in jim stvari približati. Opisala bom primer za to, kako preprosto je včasih dobiti otroke na svojo stran. Na taboru smo imeli zelo težavno skupino deset in enajst let starih fantov, ki so se ves čas kregali, si grozili, bili so težko vodljivi in vse je bilo "brez veze". Edinkrat, ko sem jih videla, da so se nečemu res predali, je bilo, ko smo v gozdu v skupinah gradili škratje mesto. Tako fantje kot dekleta so bili v čisto svojem svetu, pripravljeni sodelovati, domišljija in ustvarjalnost, za kateri se je še pol ure nazaj zdelo, da ju nimajo, sta prevzeli vajeti v svoje roke in otroci niso bili več nemogoči mladostniki, ampak spet otroci, in kar težko sem jih spravila nazaj v dom, ko je bil čas za kosilo. Kaj smo dosegli s to gradnjo, česa smo se naučili? Je bila to lekcija iz prostorskega oblikovanja? Meni je bilo vseeno, v kateri predalček bi kdo našo igro vtaknil, pomembno mi je bilo, da so otroci pri igri in ustvarjanju v gozdu uživali, in cilj, ki sem se mu želela približati, je bil ta, da bi otroci začutili, da je narava ena 'fajn' stvar in da se je v njej zabavno igrati. Če bi imeli takih izkušenj več, bi sami začutili željo po tem, da bi šli večkrat v gozd in se tam igrali. Temu bi se sčasoma pridružila tudi želja, naj gozd ostane tam in takšen kot je.

Če si na nekaj navezan, ne potrebuješ nikogar, da ti razlaga, kako in zakaj za to skrbeti. Primer za to so bili moji učenci v podaljšanem bivanju. Ena izmed stvari, ki smo jih občasno počeli, je bilo pobiranje smeti v okolici šole, med usmerjenim prostim časom pa smo se šli pogosto igrati v bližnji gozd. Ko sem nekega dne spet pripravljala rokavice in vrečo za smeti, je do mene prišel učenec in me vprašal: "Učiteljica, zakaj vedno pobiramo smeti le okoli šole? Tudi v gozdu jih je polno, poberimo jih še tam kdaj." Nekaj tednov kasneje je med prosto igro v tem gozdu deklica našla večji odpadki in mi ga prinesla. Potem je šla še po eno smet, pa še po eno... Kmalu se ji je pridružilo še nekaj otrok. Po naključju sem imela v žepu vrečko in odpadki so jo hitro napolnili, pa smo se spomnili, da je med nabranimi smetmi neka stara vrečka in kmalu je bila tudi ta polna. Brez navodil ali prošenj z moje strani je kakšnih šest otrok celo uro tekalo po gozdu in, namesto da bi se igrali, so pobirali smeti. Za to ne more biti drugega razloga kot ta, da so imeli ta gozd radi in so želeli zanj skrbeti.

V šoli v naravi imamo idealno priložnost navdušiti otroke za naravo. Po mojem mnenju je to naše poslanstvo, eden izmed poglobitvenih ciljev, ki bi ga morali skušati doseči. V šoli učitelji pogosto nimajo razpoložljivega časa, da bi učencem poleg obvezne učne snovi omogočili dovolj izkušenj na prostem za to, da bi lahko z naravo navezali pristen stik. V šoli v naravi je za to več časa, ponavadi primerno okolje, pa tudi učitelji, ki delamo v CŠOD-jih, in učitelji, ki za svoje učence šole v naravi organizirajo sami, smo ponavadi radi v naravi in upam, da nisem preveč idealistična, če rečem, da po mojem mnenju mnogi med nami opravljamo svoje delo tudi zato, da bi to svoje navdušenje prenesli na učence. Ena od ovir, s katerimi se na tem področju srečujem, je ta, da tudi v šoli v naravi sledimo učnim ciljem, kar je seveda edino prav, zato smo tu, a kaj, ko med temi cilji ni povezanosti z naravo, igre v njej in spoštovanja do okolja in drugih živih bitij. V lovljenju drugih ciljev in hitenju pa potem pogosto zmanjka časa za tiste stvari, ki jih v učnem načrtu ne moremo obkljukati. Naše delo ne bi smelo biti tekmovanje, kdo bo uspel v dve šolski uri stlačiti največ ciljev, takšen način nam ne dopušča časa za tisto, kar bi moralo biti poglobitveno. "Učenci, sedaj imate pet minut časa za iskanje živali v potoku, potem dve minuti za to, da jih opazujete, v štirih minutah vam bom zrecitala vse, kar o njih vem, vmes moramo izmeriti še širino, globino in temperaturo potoka, potem pa tečemo na kosilo, ki ga že zamujamo." Število ciljev, ki jih poskušamo izvesti, mora biti realno in dovoliti otrokom, da se res vživijo, in učitelji, ki izbirajo dejavnosti in cilje, za katere želijo, da jih izvedemo, bi se morali zavedati, da šestih ciljev v dveh šolskih urah ne moremo kvalitetno obravnavati. Če se posameznim dejavnostim dovolj posvetimo, učenci ne bodo le uživali v naravi, ampak bo tudi rezultat učenja učinkovitejši in trajnejši.

V knjigi *Children and Nature* [Otroci in narava] (Kahn & Kellert, 2002), različni avtorji v dvanajstih prispevkih raziskujejo in proučujejo odnos med otroki in njihovim okoljem ter vpliv tega odnosa na otroke. Avtorji so si enotni v tem, da imajo preživljanje časa v naravi, interakcija z živalmi in igra v naravnem okolju pozitiven učinek na razvoj otrokovih umskih sposobnosti, vedenja, vrednot, pojmovanja ter empatije. Interakcija z naravnim okoljem pozitivno vpliva tudi na odnos otrok do narave, kar je odločilno za ohranjanje ekosistemov v prihodnosti.

Peter Kahn Jr. (profesor psihologije na University of Washington) je v svoji raziskavi, opisani v knjigi, preverjal, zakaj je, po mnenju otrok, narava pomembna. Pogovarjal se je z otroki različnih starosti in iz zelo različnih okolij. Njihove odgovore je razdelil v dve skupini, na antropocentrične in biocentrične. Antropocentrične je imenoval tiste odgovore, kjer so potrebe ljudi razlog za to, da naj bi cenili in varovali naravo, biocentrični pa so bili tisti odgovori, kjer so otroci menili, da naj bi naravo ohranjali zato, ker je sama po sebi pomembna – ker imajo na primer tudi živali pravico živeti v čistem okolju. Majhen delež odgovorov je bil biocentričen (okoli pet odstotkov), je pa avtor ugotovil, da je bil pri starejših otrocih ta odstotek višji kot pri mlajši, kar je razumljivo. Kahn trdi, da ljudje smatramo stanje okolja, kot je bilo v času našega otroštva, za merilo spreminjanja stanja kasneje, tekom našega življenja. Z vsako generacijo je to stanje slabše, a vsaka naslednja generacija sprejme to bolj uničeno okolje kot normalno in od tu naprej meri spremembe. Kahn meni, da je edino sredstvo, s katerim lahko na to propadanje vplivamo, vzgoja: otrokom moramo preko igre in različnih aktivnosti približati naravo in jim prikazati ali razložiti, kakšno je bilo stanje včasih. Po njegovem mnenju je delo z otroki in to, da jim pomagamo razumeti, kako pomembno je naravno okolje, bistveno za njegovo ohranjanje.

Mislim, da če z otroki preživimo veliko časa v naravi, smo navdušeni in jih spodbujamo, bodo prej razumeli tudi biocentrično vrednost okolja. S tem, da ljudje cenijo vrednost narave zaradi

nje same in ne le zato, da jo lahko izkoriščamo, je verjetnost, da jo bodo poskušali zaščititi pred uničevanjem, večja.

Pogoj za to, da lahko pozitivno vplivamo na otroke in njihovo pojmovanje narave, ni nujno to, da tam preživimo zelo veliko časa in da smo v kakšnem posebnem okolju, kot je na primer šola v naravi. Joseph Cornell je avtor svetovno znane knjige *Približajmo naravo otrokom* (1994), ki je polna idej o tem, kako otrokom približati naravo in jih navdušiti zanjo. V predgovoru avtor pravi, da je s knjigo skušal "otrokom pomagati, da spoznajo, kako jih narava lahko navdihne". Cornell je v nekem intervjuju povedal, da imajo na primer na Japonskem menda v učnem programu tudi aktivnosti iz programa, ki temelji na knjigi. Torej ni nujno, da te dejavnosti vzamejo veliko časa, ni potrebno, da smo z otroki v gozdu vsak dan. Pomembno je, da je to eden od naših ciljev, ki ga poskušamo vplesti v čim več aktivnosti, in da otroci začutijo, da je okolje tudi nam pomembna vrednota. Seveda več kot smo z njimi v naravi, bolje je, a karkoli naredimo na tem področju, je dobrodošlo.

Ne pravim, da je to, kar lahko naredimo za ekološko ozaveščenost otrok, edino pomembno, kar naj bi se dogajalo v šoli v naravi, na naravoslovnih dnevih ali v ostalih oblikah dela z učenci v naravi. Nikakor, naravoslovne, športne in druge dejavnosti so vsekakor zelo pomemben dodatek k pouku, ki ga naredijo bolj razumljivega, zanimivega in uspešnega. Kot pravi Hammerman v svoji knjigi *Teaching in the Outdoors* [Poučevanje v naravi, 2001], učenci pogosto ne vedo, o čem govorijo, ko pri pouku odgovarjajo na vprašanja učiteljev, naučili so se pač tisto, kar so se morali, in stavke formulirajo na način, za katerega vedo, da bo zadovoljil učitelja. Pri znanju, ki ga učenci pridobijo v naravi na konkreten način, pa je veliko bolj verjetno, da bodo razumeli to, kar so se naučili.

Čim več dejavnosti bi se moralo dogajati zunaj, idealno je, če učencem stvari prikažemo na otipljiv način, s konkretnim materialom. Le ob vsem, kar delamo, bodimo pozorni še na to, da ob ostalih dosegamo še cilje na področju cenjenja narave. Silvo Kristan v svoji knjigi *Šola v naravi* (1998) pri poglavju o smotrih in ciljih le-te kot prvega navaja naravovarstveno ozaveščenost. Pravi, da med bivanjem in pri aktivnostih v naravi:

"... poglobljamo stik z naravo in z doživljanjem le-te oblikujemo čustven, kulturn in spoštljiv odnos do nje ter zavest o njeni estetski, kulturni in bivanjski vrednosti. Oblikujemo torej zavest, da je narava nenadomestljiva in nezamenljiva vrednota. Oblikujemo naravovarstveno ozaveščenost in s tem tudi čut odgovornosti za naravo. ... Seveda je takšen učinek lahko večji, če smo večkrat v naravi (Kristan, 1998)."

Kaj lahko za odnos otrok do narave in s tem posredno za to, kaj se bo z okoljem dogajalo v prihodnosti, storimo mi? Enostavnega recepta ni, otrokom spoštovanja do sveta okoli njih ne moremo vliti (ali vbiti) v glavo z besedičenjem. Kot sem že napisala, je moj predlog predvsem ta, da otroke spravimo ven, v naravo, jim omogočimo tako prosto igro kot tudi zanimive dejavnosti, ki jih bodo pritegnile. Te dejavnosti so lahko s področja raziskovanja, opazovanja, športa, ustvarjanja ali pa še česa. Še en zelo pomemben dejavnik je naš odnos do okolja in do tega, kar z otroki zunaj počnemo. Če smo ves čas polni energije, z navdušenjem odgovarjamo na vprašanja otrok ali mi sprašujemo njih, kažemo zanimanje in prevzetost ob odkritjih otrok, nas bodo otroci želeli posnemati. Stvari jih bodo bolj pritegnile in začutili bodo, da je občudovanje in veselje nad okoljem nekaj dovoljenega ter se bodo želeli zgledovati po nas.

Zaključila bom s mislijo z internetne strani Thinkexist, kjer so nekoliko priredili stavek medvedka Puja, lika, ki je na zelo svojevrsten način živel v sožitju s svojim okoljem. Tako pravi: "Včasih, ko stojiš na spodnji prečki ograje na mostu in se nagneš čez, da opazuješ reko,

kako počasi polzi pod tabo, kar naenkrat veš vse, kar moraš vedeti." Tudi pri naravi včasih naše vedenje pride tako nenačrtno ter spontano, zato – dajmo ji ta čas.

Prisegam:

da bom preživel čim več časa med živalmi in rastlinami
in da bom pri skrbi za svoje udobje in varnost
spoštoval sosede v naravi in njihova bivališča;
da bom hodil previdno in nežno

ter da bom v svojem naravnem okolju iskal prijateljstvo in lepoto. (Ford, 1991)

VIRI

Cornell, J. (1994). *Približajmo naravo otrokom*. Celje, Mohorjeva družba.

Ford, P. (1991). *Take a new bearing*. Martinsville, IN, American Camping Association.
Hammerman, D., Hammerman, W., Hammerman, E. (2001). *Teaching in the Outdoors*.
Danville, Illinois, Interstate Publishers.

Kahn, P. H. Jr. in Kellert, S. R. (2002). *Children and Nature – Psychological, Sociocultural,
and Evolutionary Investigations*. Cambridge, MA, MIT Press.

Kristan, S. (1998). *Šola v naravi*. Radovljica, Didakta.

Winnie the Pooh quotes na internetni strani Thinkexist. Pridobljeno 31. marca 2006, s
svetovnega spleta: http://en.thinkexist.com/quotes/winnie_the_pooh/

Young, J. (2001). *Kamana Two: Path of the Naturalist*. Duval, WA, Owl Link Media.